

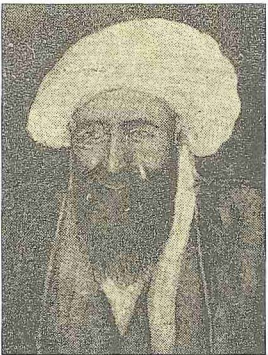
ENSÂRÎ, Şeyh Murtaza

(شیخ مرتضیٰ انصاری)

Murtazâ b. Muhammed
Emîn b. Murtazâ Ensârî
(ö. 1281/1864)**Merci-i taklid kabul edilen Şîî âlimi.**

1214 (1799) yılında İran'ın kuzeyinde bulunan Dizfûl şehrinde doğdu. Tanınmış bir ailenin çocuğu olup nesebi asaptan Câbir b. Abdullah el-Ensârî'ye ulaşır. Öğrenimine, şehrin meşhur âlimlerinden olan amcasının oğlu Hüseyin b. Ahmed Ensârî'nin yanında başladı. 1232'de (1817) babasıyla birlikte Irak'taki mukaddes yerleri ziyaret için çıktığı seyahat sırasında Kerbelâ'ya uğradı ve orada Şîî ulemânın liderlerinden Seyyid Muhammed Mücâhid ile tanıştı. Bir ilmî müzakere sırasında bilgi ve zekâsıyla dikkati çekince Seyyid Mücâhid tahsilini sürdürmesi için Kerbelâ'da kalmasını istedi. Ensârî burada Seyyid Mücâhid ve Molla Muhammed Şerif Mâzenderânî'nin derslerine devam etti.

Osmanlı-İran münasebetlerinin bozulması ve 1234'te (1818) Bağdat Valisi Kölemen Dâvud Paşa'nın Kerbelâ'ya yönelik baskıları üzerine buradan göç eden bazı ailelerle birlikte Ensârî Kâzimeyn'e, oradan da Dizfûl'e gitti. İki yıl sonra Kerbelâ'ya dönerek tekrar Şerif Mâzenderânî'nin derslerine katıldı. Ertesi yıl Şeyh Mûsâ Kâşifülgitâ'nın derslerini takip etmek için Necef'e geçti, bir yıl sonra da Dizfûl'e döndü. Ardından fıkıh, usul, felsefe ve tasavvuf konularında büyük bir otorite olan Molla Ahmed Nerâkî'den ders almak üzere Kâşân'a gitti (1240/1824). Burada dört yıl kalıp icâzet aldıktan sonra Meşhed'e ve birkaç ay sonra da Tahran'a geçti. 1246'da (1830) Dizfûl'e döndü ve 1249 (1833) yılına kadar burada ders verdi. Daha sonra Necef'e göç etti, merci-i taklid olan Şeyh Ali Kâşifülgitâ ile Şeyh Muhammed Hasan Ne-

Seyh Murtaza
Ensârî

cefi'nin derslerine katıldı. Bir süre sonra kendi ders halkasını kurdu. Şeyh Hasan Necefi'nin uygun görmesiyle onun ölümünden (1266/1850) sonra merci-i taklid kabul edildi. Aralarında Muhammed Hasan Şîrâzî, Muhammed İrvânî, Hüseyin Kühkemerî, Habîbullah Reştî, Muhammed Kâzım-ı Horasânî gibi daha sonra merci-i taklid olan birçok talebe yetiştirdi (267 talebesinin adını veren bir liste için bk. Muhammed Ali Habîbâbâdî, I, 500-514). 18 Cemâziyelâhir 1281 (18 Kasım 1864) tarihinde Necef'te vefat etti.

Ensârî, Şîî dünyasında genel kabul gören dinî liderliği yanında Şîî fıkıh usulü alanında da yeni bir metodoloji ortaya koyan büyük bir otorite sayılmaktadır. Usulün temel konusu geleneksel olarak Kur'an, hadis, icmâ ve akıl şeklinde dört kategoriye ayrılırken Ensârî'den itibaren bu ilim lafzî ve amelî olmak üzere iki ana kola ayrıldı. Kendisinden sonra gelen Şîî ulemâsını büyük ölçüde etkileyen Ensârî'nin metot ve düşünceleri XIX. yüzyılın ortalarından itibaren Şîî dünyasında hâkim olmuş ve görüşleri Şîî ulemâsının çoğunluğu tarafından benimsenmiştir.

Eserleri. Otuz civarında kitap ve risâle kaleme alan Ensârî'nin başlıca eserleri şunlardır: 1. *Ferâ'idü'l-üşûl*. Fıkıh usulüne dairdir. *er-Risâle* adıyla da anılan eser defalarca basılmış (Tahran 1268, 1283, 1296, 1301; I-II, Beyrut 1411/1991) ve birçok âlim tarafından şerhdilmiştir (bk. Âgâ Büzürg-i Tahrânî, VI, 152-162; yetmiş kadar hâşiyesinden basılmış olanlar için bk. Hânâbâ Muşâr, s. 104, 107, 117, 278, 290, 351, 556, 661, 682, 857). 2. *el-Mekâsib*. Fıkıha dair olup *el-Metâcîr* adıyla da anılmaktadır. Çeşitli baskıları yapılan (Tahran 1280, 1286, 1299, 1300, 1305, 1326; Tebriz 1312, 1325; nşr. Muhammed Kelânter, I-V, Necef 1392-1394) eser üzerine birçok şerh ve hâşiyeye yazılmıştır (bk. Âgâ Büzürg-i Tahrânî, VI, 216-221; burada verilen otuz iki hâşiyeden basılmış olanlar için bk. Hânâbâ Muşâr, s. 129, 193, 195, 293, 298, 645, 854, 893, 945, 974, 976, 1002). Bu iki eser Şîî ulemâsının büyük teveccühünü kazanmış ve Ahmed Horasânî'nin *Kifâyetü'l-üşûl*'ü ile birlikte Şîî medreselerinde en üst seviyede okutulan temel ders kitaplarını oluşturmuştur. Bu eserlerin çok kapsamlı olması sebebiyle daha sonraki ulemâ bunlara şerh ve hâşiyeye yazmaktan başka hemen hemen hiçbir şey yapmamıştır. 3. *eṭ-Ṭahâre*. Allâme İbnü'l-Mutahhar el-Hillî'nin *el-İrşâd* adlı eserinin şerhi olup birçok defa ba-

silmiştir (Tahran 1273, 1279, 1291, 1298, 1307, 1317). 4. *el-Menâsik*. Çeşitli hâşiyeleriyle birlikte basılmıştır (Tahran 1317, 1321; Bombay 1325; Bağdad 1331; Necef 1356). 5. *Hâşiyetü Necâti'l-ibâd*. Hocası Muhammed Hasan Necefi'nin eserine yazdığı hâşiyedir (Tahran 1297, 1324). 6. *Mecmû'atü'l-hidâye*. Ensârî'nin fetvalarından meydana gelmiş olup Muhammed Takî b. Muhammed Bâkır Yezdî tarafından derlenmiştir (Yezd 1277).

el-Mekâsib'in bazı baskılarıyla birlikte (Tahran 1305 ve 1326) Ensârî'nin *el-Bey' ve'l-huyâr*, *Risâle fi't-takıyye*, *Risâle fi'l-âdâle*, *Mes'ele fi kazâ'î's-salât 'anı'l-meyyit*, *Risâle fi'l-müvâsa'a ve'l-müzâyâka*, *Risâle fi kâ'ideti men meleke şey'en meleke'l-ikrâre bih*, *Risâle fi kâ'ideti nefyîz-zarâr ve'd-ḡarâr*, *Kitâbü'l-Veşâyâ*, *Kitâbü'n-Nikâh*, *Risâle fi'r-raḡâ*, *Risâle fi'l-müşâhere*, *Risâle fi'l-mevârîs*, *Risâle fi şalâti'l-cum'a* adlı risâleleri de neşredilmiştir.

Ensârî'nin bunlardan başka, birlikte basılan *Risâle fi cevâzi't-tesâmuh*, *Risâle fi mes'eleli'l-müşâṭak* ve *Risâle fimâ yete'allaḡu bi-mesâ'ili't-taklid* ile (Tahran 1305), *el-Mekâsib* veya *eṭ-Ṭahâre* ile beraber basıldıkları kaydedilen *Kitâbü'l-Hums*, *Kitâbü's-Savm*, *Kitâbü'z-Zekât*, *Kitâbü'l-ḡusl*, *Kitâbü's-Salât* adlı eserleri de vardır (eserlerinin bir listesi için bk. Muhammed Ali Habîbâbâdî, I, 497-499; Ali el-Fâzil el-Kâinî, s. 48-49).

BİBLİYOGRAFYA :

Tebrizî, *Reyhânetü'l-edeb*, I, 189-193; Muhammed Ali Habîbâbâdî, *Mekârimü'l-âşâr*, İsfahan 1337 hş./1958, I, 487-517; Mehdi Bâbdâd, *Şerh-i Hâl-i Ricâl-i İrân*, Tahran 1371, VI, 260-261; Brockelmann, *GAL Suppl.*, II, 794, 832; Hânâbâ Muşâr, *Fihrist-i Kitâbhâ-yi Çâptî-yi 'Arabî*, Tahran 1344 hş., s. 28, 104, 107, 117, 129, 193, 195, 278, 290, 293, 298, 351, 556, 645, 661, 682, 854, 857, 893, 945, 974, 976, 1002; Ma'sûm Ali Şah, *Ṭarâ'îk*, III, 216; A'ya-nû's-Şî'a, X, 117-119; Âgâ Büzürg-i Tahrânî, *ez-Zer'â ilâ tesânifi's-Şî'a*, Beyrut 1403/1983, I, 272, 449; II, 210; IV, 405, 518; VI, 59, 75, 152-162, 216-221, 279; VII, 256; X, 150; XI, 194; XII, 44; XIII, 80; XV, 60, 62, 100, 187; XVI, 57, 132, 323; XVII, 11, 12, 141; XIX, 61, 67; XXI, 42; XXII, 273; XXIV, 300; XXV, 109; Muhammed Hirzûddîn, *Ma'ârifü'r-ricâl*, Kum 1405, II, 399-405; Ali el-Fâzil el-Kâinî en-Necefi, *Mu'cemü mü'ellifi's-Şî'a*, Kum 1405, s. 48-49; Ca'fer Âl-i Mahbûbe, *Mâzi'n-Necef ve hâzırühâ*, Beyrut 1406/1986, II, 47-52; Dihhudâ, *Luḡatnâme*, V, 408; Abdul-Hadi Hairî, "Anşârî", *El' Suppl.* (İng.), s. 75-77; S. Murata, "Anşârî", *Elr.*, II, 102-103; Hamid Algar, *Religion and State in Iran 1785-1906: The Role of Ulama in the Qajar Period*, Berkeley 1980, s. 162-164.

AHMET ÖZEL